

HACI BEKTAŐ VELÎ

Arařtırma Dergisi

Yıl
Year 8

Sayı
Number 22

Yaz
Summer 2002

HALEP VE ORTA ANADOLU EKSENİNDE BİR OYMAĞIN TARİHİ (PEHLİVANLILAR)

BAKİ YAŞA ALTINOK

Araştırmacı - Yazar

Pehlivanlılar, Halep ve Yeni-İl'de yaşayan Bayat boyunun en büyük oymağını teşkil eder. Moğol istilası üzerine diğer oymaklarla birlikte Anadolu'ya göç eden Bayatlar, Avşar ve Beğdili boylarıyla birlikte Türkmenler'in Bozok kolunu meydana getirdiler. 1337 yılında Dulkadirli Beyliği'nin kurulmasında önemli rol oynayan Pehlivanlı cemaatinin, Dulkadirliler'e tabi olduğu ve onlara destek verdiği, şu tarihi vesikayla kanıtlanmaktadır. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Dulkadirliler'le birleşerek Halep'e saldırılarından korkan Memlûk sultanı Kayıtbay, sonsuz yetkiler verdiği Emir Yeşbek komutasındaki bir orduyu Şubat 1471 yılında Halep'e gönderdi. Bazı Türkmen beyleri de bu orduya katıldı. Memlûk kuvvetleri Halep'te toplanır-

ken Dulkadirliler'den Pehlivanlı aşireti reisi Serim İbrahim, Malatya ile Besni arasında bir Memlûk kervanına baskın yaparak ele geçirdi. Malatya valisi Korkmaz, İbrahim'in peşine düştü. Sakaltutan denilen yerde yapılan çarpışmada, Pehlivanlı İbrahim tarafından esir edildi ve Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey'e teslim edildi. ⁽¹⁾

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Halep, Şam ve Antep arasındaki boş arazilere yerleşen Bozok Türkmenleri, Çukurova'daki Ermeniler üzerine akınlar yapıyorlardı. Anadolu içlerine sızan Türkmenler, Moğollarla dişe diş mücadele ederek, Anadolu'da Moğol hakimiyetinin çökmesinde önemli rol oynadılar. İlhanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte, bu bölgede yaşayan Türkmen Beylerine geniş bir hareket alanı açılmış bulunuyordu. Türkmenler, Zeyneddin Karaca adlı beylerinin etrafında toplanmaya başladılar. ⁽²⁾

Oğuzların Bozok koluna mensup Bayat boyundan olan Dulkadiroğlu Karaca Bey, Halep Türkmenlerini başına toplayıp Dulkadirli Beyliği'ni kurdu. (1337) Birçok Türkmen cemaati bu beyliğe bağlılıklarını bildirdiler. Dulkadirli Beyliği'ni teşkil eden cemaatler çoğunlukla Bayat, Avşar, Mamalı, Cerit ve Karacakürt boylarından idi.

"Bu sırada o bölge Türkmenlerinden birisinin reisi durumunda olan Taraklı Halil, Memlûk Sultanı Melik Nasır Mehmet ile işbirliği yaparak sultandan Elbistan'ın hâkimiyet beratını elde etti. Olayı duyan Karaca Bey, oğlu Halil'i bir grup akıncıyla Taraklı Halil'in üzerine gönderdi. Çarpışmada Taraklı Halil yenildi ve kaçıp Halep valisi Altınbo-

ğa'ya sığındı. Olayı duyan Karaca Bey de Şam valisi Tengiz ile dostluk kurdu. Halep ve Şam valilerinin Memlûk Sultanına durumu bildirmeleri üzerine Taraklı Halil ve Karaca Bey Kahire'ye çağrıldı. Görüşmeler neticesinde Karaca Bey tercih edilerek kendisine Türkmenlerin reisi olma beratı verildi." ⁽⁴⁾

Dulkadir beyleri, Memlûklular, Osmanlı rekabetinde beyliğin çıkarları doğrultusunda bir siyaset izlediler. Yavuz Sultan Selim, Dulkadir Beyliği'nin başına Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey'i tayin etti. Bu sırada Yavuz, Mısır seferine çıktı. Bu seferde Osmanlı ordusuna yardım ve öncülük eden Ali Bey, 1516 Merc-i Dabık, 1517 Ridaniye savaşlarında kendisine bağlı 5000 atlı Türkmen ile savaşlarda bilfiil çarpıştı. 1519'daki Celali isyanları başta olmak üzere, Anadolu'da baş gösteren bir çok isyanın bastırılmasında önemli katkıları olan Ali Bey, bu hizmetinin karşılığını Osmanlılar'a başını vermekle ödedi. Çünkü onun başarıları, Dalmaçyalı bir Hırvat devşirmesi olan Ferhat Paşa'nın kıskançlığı ve hasedine neden oldu. Devrin padişahı Kanuni'den ferman elde eden Ferhat Paşa, bir bahaneyle Tokat'a davet ettiği Ali Bey'i oğulları ve torunlarıyla birlikte Artova'da öldürttü. (1522) Dulkadir Beyliği Maraş merkez olmak üzere Osmanlı topraklarına katıldı. Dulkadir Beyliği içinde olan Bozok bölgesi de ayrı bir sancak olarak Osmanlılar'a bağlandı. ⁽⁴⁾

Dulkadir Beyliği'nin ortadan kalkmasıyla, eskiden olduğu gibi mensup oldukları aşiret sistemine dönen o bölgede yaşayan Türkmenler, zaman içinde büyük obalar meydana getirdiler. Bu

obalardan bir tanesi de Pehlivanlı oymağıdır.

Pehlivanlılar'ın tabii olduğu Bayat boyu, 1520 tarihinde 11 cemâatten oluşmuştu. 1525-1536 yıllarında toplam 31 adet cemâate sahipti. 1552 tarihinde 53 adet cemâatten oluşan Bayat Türkmenleri, 33 hâne, 3 bennâk, 40 mücerred vergi nüfusuna kayıtlı idi. Bu topluluk, Bayat taifesine bağlı cemâatler arasında siyasî üstünlüğü ele geçiren Pehlivanlı cemâati beyi Uğurlu Bey tarafından idare ediliyordu. 1571 tarihinde 268 vergi nüfusundan meydana gelmiş olan bu oba, o zaman adını taşıdığı İlyas Pehlivan'ın torunu Mehmet ve Davut Kethüda Beyler tarafından idare olunuyordu. 90 hâne, 5 bennâk, 111 mücerred vergi nüfusuna kayıtlı olan Çunker cemâatinin de Pehlivanlı ailesinden olması, Pehlivanlılar'ın daha o günlerde büyük bir Türkmen topluluğu meydana getirdiği anlaşılır. Pehlivanlı ünvanı o günden günümüze aşiret mensupları tarafından hâlâ yaşatılmaktadır. Davut Kethüda, kardeşleri Hacı Süleyman ve Timur namıyla anılan kişiler, berat sahibi olup, bunların oğulları da Sipahizâde idiler. Kesin olmamakla birlikte, bu berat kendilerine Memlûklular tarafından verilmiştir. ⁽⁵⁾

Kanuni devrinde 507, II. Selim devrinde 800 vergi nüfusuna yükselen Pehlivanlı Obası'nın diğer bir kolu da Yeni-İl'de barınmaktaydı. O zamanlar, Yeni-İl'deki Pehlivanlı kolu 410 vergi nüfusuna kayıtlı idi. İki Pehlivanlı oymağı Sivas'ın güneyindeki Yama Dağı eteklerinde yapılan bir toplantı sonunda birleşme kararı aldılar.

Yeni-İl'in vergisi eskiden valide sul-

tanların Üsküdar'da yaptırdıkları cami ve imaretlerin vakfına ait iken, o günden sonra Mekke-Medine'ye gönderilen Surre akçesine ayrılmıştı. Bu nedenle, Pehlivanlılar'a ve onlara bağlı oymaklara, Haremeyn-i Şerif aşiretleri adı verilmiş ve Osmanlı fermanlarında bu isimle anılmıştır. Halep Türkmenleri ile Adana, Aksaray, Aydın ve Kırşehir bölgelerinde yaşayan Dânişmendli Türkmenleri de Vâlîde Sultan hâslarının reâyası idi.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Yeni-İl Türkmenleri'ne Üsküdar Türkmenleri denilmiştir. Nedeni ise Yeni-İl'in 1548'den 1584'e kadar Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın Üsküdar'daki camii ve imâretine; 1584'den sonra ise, III. Murad'ın anası Atîk Vâlîde Sultan'ın-(Nurbanû Sultan) Üsküdar'daki camii ve imaretine vakfedilmiş idi. ⁽⁶⁾

1517'de Mısır'ı fetheden Yavuz Sultan Selim, İslâm âleminin halifesi seçilmiş, Selim, şükran olarak Haremeyn halkına 200,000 altın, çok miktarda hububat, yiyecek giyecek göndermişti. Her yıl Anadolu'da toplanan vergiler, Üsküdar'daki Valide Sultan Vakfı'na getirilir, buradan Surre Alayları tertiplenip, kara yolu ile Mekke'ye giderdi. ⁽⁷⁾ O günden sonra Anadolu halkının alın teri, Arapın midesine akmaya başladı. Mekke ve Medine'de yaşayan halk, Anadolu'dan gönderilen paralarla iyi bir yaşam sürmeye başlamıştır. Anadolu halkı çalışmayıp halkın sırtından geçinen ve kolay kolay bir şey beğenmeyen kişilere "Kendisini Medine fukarası zannediyor." tabirini kullanmıştır.

Pehlivanlılar'ın şu anda ellerinde

bulunan Yusuf Bey ile başlayıp Abidin, Kara Halit, Kızıl Kenan, Mustafa, Haydar ve İsmail Bey'le devam eden, soy secerelerini, 1670 tarihli aşağıdaki ferman aynen doğrulamaktadır. "Üsküdar'da bulunan eski Valide Sultan evkafından (vakfı) Pehlivanlı Cemâatı ve Çakalbayadı, Toğanlıbayadı, Kızılkapanlıbayadı, Çönger, Kınık, Tatarilyaslı Kasım ve tâbileri cemâatlarına bundan önce aşiret beyi olan Muslu Bey, zikrolunan aşiret beyliği eskiden beri babadan oğula şanı yüksek berat ile üzerinde iken, adı geçen Muslu, sancak beyi olup, zikrolunan cemâatların işine yetişmemekte idi. Zikrolunan cemâatleri, çöle gidiş gelişlerinde, Araplardan koruyan bir aşiret beyi olmadığından, çöl Arapları tâifesi üzerlerine gelip, mallarına ve yiyeceklerine yağma ve talan ile zarar verdiklerinden, üzerlerine bir aşiret beyi atanmak, ahaliye ve mirî mal'a pek faydalı olduğundan, yine Pehlivanlı Cemâatı'ndan yerine hak sahiplerinden İsmail kulları, eskiden olageldiği üzere, aşiret beyi atanıp, zikrolunan cemâatların üzerlerine ödemeleri gereken koyun ve keçi vergisi, otlak vergisi, deve vergisi, muhasebe ve kethudalık işleri, adı geçen İsmail'in marifetiyle görülüp ve eline verilen mühürlü ve imzalı tahrir defteri gereğince, mîrî mallar zikrolunan İsmail Bey eliyle toplanıp tahsil edilmek ve defter gereğince zikrolunan haslar voyvodası olanlara tamamen ödeyip ve teslim edip, eline mühürlü ve ona göre hareket edilen sened aldıktan sonra, aidat ve havalelik adı ile vergi alınmayıp, içlerinde şer'an ve kanunen vuku bulan cürüm, suç, cinayet ve vergilerden, şeriat ve kanun

gereğince, sözü geçen İsmail'in marifeti ile görülüp, başka bir kimse hiçbir suretle bunun işine karışmayıp, bundan sonra, zikrolunan İsmail adı geçen cemâatlara aşiret beyi olup, gerek mîrî malları, gerek muhasebeleri ve kethüdalık işleri ve sair hususları adı geçen İsmail'in marifeti ile görülüp, açıklandığı şekilde kendi hizmetine ve aşiret beyliğine başka bir kimse karışmamak üzere, eline şanı yüksek berat verilmesine büyük devlet kapısına arz olundu. 1082. (1670) “.

Pek âciz kulunuz

Yusuf Ağa Hâlen Darüssaâde Ağası

Yeni-il Bayatlarından Çakışlı ve El-Begüliler'in Pehlivanlı obasıyla birleşip Pehlivanlı'ya Ahde yazılınca, (Ahde, küçük oymakların büyük ve güçlü oymağın himayesine girmesi.) diğer Türkmen obalarının da güvenlik nedeniyle kendilerine katılmasıyla, Pehlivanlı oymağı, daha da genişleyerek, XVII. yüzyılda büyük bir güç haline gelmiştir. (8)

XVII. yüzyıl başlarından itibaren celâli isyanları ve timarlı sipahiliğin gevşemesi ile çoğalan boş timarların iltizama (devlet gelirlerini toplama görevini üzerine alan) verilmesi hız kazandı. Ayanlar, mültezimlik yoluyla bu topraklara ve üzerinde tarım yapan köylüye adeta hakim oldular. Bu nedenle ayanların gücü geniş sahalara yayıldı ve kalabalık insan topluluğu üzerinde etkinlikleri giderek arttı. Aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren işlediği toprağı terk eden çiftçi ve leventlerin mültezimlik yapan ayanlara sığınması karşısında bunlar, kendilerine bağlı nüfus bakımından da iyice kuvvetlendiler. (9)

İyice güçlenen Pehlivanlılar, Halep

bölgesinden ayrılarak XVII. yüzyılda itibaren Sivas'ın güneyine düşen Kangal, Divriği ve Yama Dağlarında yaşamaya başlamıştır. 1688'de kendilerine bağlı birçok oymaklarla Anadolu'daki türeyen eşkıyaların tenkiline memur edilmiştir. (10)

XVII. yüzyıl çeyreğinde Osmanlı Devleti'nde meydana gelen iktisadî buhran ve Celâlî fetreti, Bozulus gibi, Pehlivanlı'yı da etkilemiş, aşiretler yavaş yavaş Orta Anadolu'ya kaymaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti İkinci Viyana Kuşatması'ndan önce Türk oymaklarına ordusunda yer vermezken, asker sıkıntısı çekmeye başlayınca, Türkmen oymaklarından ilk kez 1690 yılında asker almaya başladı.

Bu nedenle, Pehlivanlılar ile diğer Türkmen oymakları Avusturya'ya yapılan sefere çağrıldılar. 300 Türkmen askerinin başında şu bey ve oba ağaları bulunuyordu. Pehlivanoğlu İsmail Bey, Pehlivanoğlu Hacı Musa Bey, Pehlivanoğlu Battal Bey, Pehlivanoğlu Hacı Abbas Bey, Ayrıca Tatar-İlyaslı Obası Hasan Bey oğlu Mehmet Bey, Şam Bayadı Oba Ağası Ali Bey oğlu Mirza Bey, Kuzugüdenli Oymağı Bey Ağası Biber oğlu Asaf Bey ve Kenan Bey. (1690) (11)

Türkmenler savaşa katıldılar, ancak deneyimleri olmadığı için bir yıl sonra Salankamen Savaşı'nda top ateşine dayanamayarak geri çekildiler. (Ağustos 1691)

1696'da Yeni-il voyvodası (ağası) olan Pehlivanoğlu İsmail Bey'e bir çok Türkmen obası bağlılıklarını bildirmiş, bundan da güç alan Pehlivanlılar, yukarıda belirtildiği gibi, geçen otuz yıl

içerisinde batıya doğru ilerleyip, Bozok bölgesine yerleşmişlerdir. Bu aşiretin şimdiki oturduğu köyler, Kırıkkale iline bağlı Abdurrahman Beyobası, Mehmet Beyobası, Hüseyin Beyobası, Kenan Beyobası, Gazi Beyobası ve Battal Beyobası'dır. Orta Anadolu'ya gelip şimdiki Kırıkkale yöresine yerleşen Pehlivanlılar 72 Oymaktan meydana gelmiştir. 24'ü Pehlivanlı Türkmeni, 12'si Çiçekdağı ve Haymana yöresinde oturan Kürt, 36'sı Kırşehir, Keskin, Kırıkkale yöresinde oturan ve Pehlivanlıya Ahde yazılan Türkmen aşiretleridir.

1705-1707 yıllarında, Kütahya, Maraş, Karaman, Sivas valilerine, Aydın, Saruhan sancakları kadılarına gönderilen bir hükümlerle, bölgelerinde bulunan birlikte ayrılan cemaatlerin Adana'ya gönderilmesinde gayret gösterilmesi emredilmiştir. Bu dağılan cemaatlerin 12'sinin Sivas ve Kırşehir bölgelerinde, Pehlivanoğlu Kenan Bey'in yanına sığındıkları tesbit edilmiş ve bunlar oradan alınarak, Adana Anavarza'ya iskân olunmuşlardır.

Yine 1707 yılında, Adana ve Rakka valilerine gönderilen bir fermanla bir çok Türkmen cemaatinin Münbiç nahiyesindeki boş ve harap yerlere iskân edilerek Rakka mukaatasına bağlanması emredilmekteydi. Ancak bunlardan pek azı Rakka bölgesine yerleştirilmiş, diğerleri ise çeşitli yerlere dağılmıştır. Dağılanlardan 500 hânesi Pehlivanlı torunlarından olup, diğer 500 hânesi Bozok-ulus Türkmenlerinden Tabanlı, Danişmendli, Ketişoğlu ve Büyük Salurlu-Küçük Salurlu cemaatleri ile birlikte idiler. ⁽¹²⁾

Kırşehir, Kaman ilçesinin Çağırkan

köyünü yurt tutan Çağırkanlı Türkmenleri de Rakka iskanına tabi tutulmuş idi. Bunlar, iskan yerlerine gitmeyerek, Orta Anadolu'da Pehlivanlı aşiretinin içine karışmışlardı. ⁽¹³⁾

Orta Anadolu'ya geldikleri 1613 tarihinden itibaren, Tecirli aşireti başta olmak üzere, birçok aşiretlerle kavgaya tutuşan, Cerid aşireti, Rakka'ya iskana tabi tutuldular. İskan yerlerini terk edenlerin bir bölümü, Bozok, Kırşehir, Keskin ve Çiçekdağı taraflarına dağıldılar. Kalanlar ise "giden evlerimiz geri dönmedi" diyerek kaçıp onlara katıldı. ⁽¹⁴⁾

Beylerimiz hatır gönül bilmedi
Ferman idüp yaylağımız vermedi
Giden evlerimiz geri dönmedi
Acep neye varır hâli Cerid'in.

Ceridler'in bir bölümü yakalanıp Adana'ya iskan edildi. Bir bölümü ise Yeni İl'e bağlı Pehlivanlı aşiretine katılarak, Pehlivanlı boy beyine emanet edildi.

Aşağıdaki emirname, Pehlivanlı aşiretinin 1729 yılında Bozok (Yozgat), Kırşehir, Keskin ve Kayseri dolaylarında oturduğunu kanıtlamaktadır.

"İskân tâifelerinden Beğdili'ye tâbi Döğer, Karakocalı,.... Bozok Sancağı, Kırşehir, Keskin, Kayseri dolaylarında Mamalı, Salarlı, Pehlivanlı ve Tabanlı Cemâatları içlerinde olup, lâkin bu cemâatların bazıları Rakka Perakendesî Mukataası tâbilerinden olduklarından ötürü, adı geçen mukataanın bu defa mâlikâne kaydı kaldırılıp ve silinip 1142 (1729) yılı Şubatından, Rakka Valisi tarafından zaptolunmak üzere, eklenmiş ve katılmış olduğundan,

"Bizler perakende mukataasına tâbiyiz." demelerine bakılmaksızın buldukları yerlerden çıkartılıp, eyalet ve sancak mutasarrıfları, kadılar ve mütesellimlere, İstanbul'dan tayin olunan mübaşire, aşiret beylerine, vakıf zabıtlarına, kethüda ve Yeniçeri serdarlarına, vilayet ileri gelenlerine, Mamalı ve Pehlivanlı ve diğer aşiretler boy beylerine hitaben yukarıdaki emir tertibi üzere, Divan'dan şerefli emir verilip, kaydolundu."

1797'de Pehlivanlı Mahmud Bey, köydeki camii yaptırmıştır. "Üç tuğlu Mahmud Bey" olarak anılır. Bozok (Yozgat) ayarı Çapanoğlu Mustafa Bey (1768-1782) ile birlikte çalışan Mahmud Bey, Çapanoğlu Süleyman Beyin (1782-1813) yanında Avusturya ile yapılan savaşların birinde Belgrat'ta şehit düşmüş ve oraya defnedilmiştir. Mahmud Bey için söylenen ağıt:

Vakit geçti Belgrat'ta durulmaz
Kalk gidelim beyim ellerimize
Böyle firkat ile gönül eğlenmez
Kalk gidelim beyim ellerimize.

Çapan beyoğlu da yanım yoldaşım
Hasan Dedem Dinek Dağı sırdaşım
Oğlum Abdurrahman yareli eşim
Kalk gidelim beyim ellerimize.

Pehlivan beyleri yasımı tutsun
Mezarım başında bir top gül bitsin
Bülbül her seherde âhû-zar etsin
Kalk gidelim beyim ellerimize.

Mahmud Beyin oğlu Haydar Bey, kardeşi Abdurrahman Bey'den küçük olduğu halde babasıyla harbe katılırdı.

Bu seferlerin birinde oğlu Haydar Bey'i kaybedip köye döndüğünde, Abdurrahman Bey, kardeşinin atının babasının yanında boş döndüğünü görüp "Vay kardeşim şehit mi düştün." diye ağlamaya başlayınca. Mahmud Bey, "Sus kadın gibi ne ağlıyorsun. Sen de Haydar ol, sen de kal." demiştir. Prof. Faruk Sümer'in dile getirdiği gibi, "Anadolu'da Türk'ün kaderi böyle idi. vergisi Mekke-Medine'ye gider. Kendisi de, çok defa geri gelmemek üzere, imparatorluğun uzak eyaletlerine savaşa gönderilirdi." ⁽¹⁵⁾

Haydar Bey için söylenen ağıt:
Haydar Beyim der ki beyler ağalar
Bir yavruya gönül düştü n'eyleyim
Bir niyetim geri dönüp döğüşmek
Yaralarım el vermiyor n'eyleyim.

Söğüt illerinde yurtları belli
Gidemem sılaya kollarım bağlı
Uğrusuna bendli ön kolu dağlı
Kır atıma binemedim n'eyleyim.

Kim ister ki benim böyle gezdiğim
Alay kurup dört yanıma düzdüğüm
At sürüp de orduları bozduğum
Padişah'tan ferman geldi n'eyleyim.

İndim Kalehisar'a Kalehisar'ı boyladım
Tuttum Kalehisar valisini bağladım
Firkat geldi âh eyledim ağladım
Yüreğime bir od düştü n'eyleyim. ⁽¹⁶⁾

Merkezî idare, XVII. yüzyılda iç karışıklıklar ve bitmek tükenmek bilmeyen dış savaşlar yüzünden zayıfladı. Bu nedenle bazı vezirlere bir kısım sancaklar arpalık olarak verildi. Buralara umumiyetle bölgesinde egemen yerli

ayanların mütesellim ve voyvoda olarak atanmaları, bu kişilerin fizikî etkinliklerinin yanı sıra, idarî yönden de güç kazanmalarına yol açtı. Ayanlar, suhte ve levent isyanlarında ehl-i örfeye karşı âsilere destek vererek içtimaî nüfuzlarını da artırdılar. O günden sonra ayanlar, içtimaî, iktisadî ve askerî güçlerine idarî yetkilerini de katarak, bölgelerinin merkezle münasebetlerinde en kudretli temsilcileri oldular. Bu temsilcilerden birisi de Pehlivanlılar'dır. ⁽¹⁷⁾

XVIII. yüzyılda Anadolu'daki Türkmen oymakları hakkında incelemelerde bulunan Burckhardt ve Niebuhr'un ortaya koyduğu listelerde Pehlivanlı oymağının yurdu Bozok'ta gösterilmiştir. Yine Niebuhr, Halep'te yaşayan P. Russel'den naklen Ankara-Sivas arasındaki bölgede yaşayan Pehlivanlılar'ın büyük bir güç olduğunu ve 1766'da 15.000 çadıra sahip olduklarını bildirir. Pehlivanlı oymaklarından bazıları şimdiki Suriye toprakları içinde yaşarlar. Bunlar, Battaloğulları adıyla anılır. ⁽¹⁸⁾

Ergani madeninden elde edilen bakırın, Tokat ve Diyarbakır kalhanelerine nakledilmelerine Pehlivanlı oymağı memur edilmiştir. Aşağıdaki ferman bunun bir delilidir. ⁽¹⁹⁾

Ergani madeni hümayunundan Tokat kalhanesine nühas-ı ham (Ham bakır) nakli için Yeni-İl kaymakamlığı ahalisinden mürettep şeteratın memuru hamiyetlü Ahmet Ağa bu kere der sadetten Yezgat tarafına gelmiş ve memuriyetini ilâvi getirmiş olduğu emri âli ile kendisi üç defa ol tarafa gönderilmiş ve şeterat-ı merkumenin sür'at-i sevk ve irsali ne derece ehem ve elzem olduğu emri âlide musarrah ve münde-

ric bulunmuş olup ancak malum-ı şerifde olduğu üzere şeterat-ı merteb-i merkumenin vakt'u zamanıyla maden-i mezkur tarafına sevk-i ihracı hususu kaimakamlık mezkurun rü'yet muhasebesi sırasında oymak be oymak senede rabt olunmuş ve tarafınızdan ve rüesayı aşiret taraflarından dahi teahhüd ve bunların ihracı için kol kol meclis azalarıyla maan derun-i mezkur tarafına sevk ile ifa-yı memuriyet olunmuş olması me'mul-i kavi olup bu halde matlub hâsıl olmuş demek ise de şayet bazı kendini bilmez taraflarından henüz gitmemiş veyahud esna-yı rahda tarik-i makuse gitmiş, veyahud hilaf-ı teahhüd hiç göndermemiş bulunanlar olur ise o makulelerin derhal der-akab sevk ve ihracıyla beraber tehirine olanların icabına bakılmak üzere isimlerinin derciyle keyfiyyet tarafımıza iş'arıyla beraber memur muma ileyh oradan Deliklitaş ve Tokat kalhanesi taraflarına ve maden-i mezkur canibine azimet edeceklerinden hiyn-i azimetinden kaimakamlık mezkurun süvari-i muvazzafından refakatına dört beş nefer süvari terfik olunarak, eğerçi kendisi bizzat maden-i mezkure kadar girecek olur ise süvari-yi merkumenin birrefeka maden-i mezkure kadar gitmek şayet kendisi gitmeyüp Deliklitaş'tan avdet edecek olursa, yedinde bulunan emri-âliyi süvari-yi merkumenin biriyle oradan maden-i mezkure müdiri tarafına gönderinceğinden, buraların süvari-yi merkumeye lisanen tenbih kılınmış, hususuna himmet ve memur muma-ileyh Deliklitaş tarafında olan memurun yedinde bulunan defteri kendisinde olan defterle tatbik edeceğinden buralarının

tarafınızdan dahi memur muma-ileyhe
iş'arına hasseten ruyet eylemek siya-
kında şakka-i mütehâlisâ tahrir ve tesyir
kılındı. 27 Safer 1274 1857.

Valiyi Eyalet-i Ankara
Mühür: Seyyid Ali Rıza

Abdurrahman Beyin Bolu'ya Sürgünü

Bir anlaşmazlık sonucu, Sivas Mu-
sarrıfının emriyle beyliği elinden alınıp
Bolu'nun Düzce ilçesine sürgün edilen
Abdurrahman Bey, burada kaldığı dört
yıl içinde çok ıztırap çekmiş, buranın
havasına dayanamayan Abdurrahman
Bey'in ailesinde bazı ölümler meydana
gelmiştir. Kırıkkale yöresinde oturan,
Karakoyunlu Türkmen Ağa'sı Mehmet
Kahya'nın İstanbul'a gidip Rüstem Pa-
şa'ya ricasıyla, Abdurrahman Beyin
aşiret içine geri dönmesi sağlanmış,
beylik, Abidin Bey'den alınarak tekrar
Abdurrahman Bey'e iade edilmiştir.

Karakoyunlu Türkmenlerinden
Mehmet Kâhya, Abdurrahman Beyin
Bolu'ya sürgün edilmesine aşağıdaki
ağıdı söylemiştir:

Durdurmadık şu Sivas'a gideni
Faydası yok ellerimiz boş döndük
Bey gideli avı kuşu unuttuk
Elim varıp kuşa öskün vuramaz.

Sivas defterdarı sen binler yaşa
Yine bize günah etti Kör Paşa
Tesellî veremem yârâna eşe
İnşallah tez gelir çok bir ıramaz.

Hele bakın şu Sivas'ın kahrına
İnanmayın o Hamza'nın mührüne
Saldılar beyimi Düzce şehrine
Suçu olsa gittiğini aramaz.

İçimizde ihtiyarın birisi
Adın demem pezevenğin halisi
Emaneti sana Bolu valisi
Varan aslan her ülkede türemez.

Hele bakın şu Sivas'ın nazına
Bakan yoktur Hasan Bey'in yüzüne
Kara haber gitti Cerit kızına
O da kederlenmiş zalmâ duramaz.

Tutuldu kazâ-îm lâl oldu dilim
Gitti Hacı İsmail kırıldı kolum
Yollara bakmasın Adile Hanım
Bir vakit de Beyin yüzünü göremez.

Mehmet'im ebter yüreğim yare
Mukadder Mevlâ'dan buna ne çâre
Var Rüstem Paşa'ya sarıl bir kere
Başka vezir bu yarayı saramaz. (20)

Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile Pehli- vanlı Halit Bey'in İsyanı

1826'da Yeniçeri ocağı'nın II. Mah-
mut tarafından kaldırılması, 1827 de
Navarin olayı, 1829 Osmanlı-Rus Sa-
vaşı, Osmanlı Devleti'ni büyük bir ma-
lî krize ve otorite boşluğuna sürüklen-
mişti. Bundan yararlanmak gayesiyle
Mısır'da entrikalar çeviren Kavalalı
Mehmet Ali Paşa, buradaki valileri te-
dirgin etmiş ve nüfuzunu iyice arttır-
mış, Babîâli onu Mısır vâililiğine atama-
ya mecbur kalmıştır.

İsyana bahane arayan Mehmet Ali
Paşa, oğlu İbrahim Paşa kumandasında
karadan ve denizden 30.000 kişilik bir
orduyu Anadolu'yu istila etmek maks-
adıyla Suriye'ye gönderdi. (21)

Yukarıda belirttiğimiz nedenlerden
dolayı, devletin malî bünyesi sarsılmış-
tı. Bu durum, hükümetin, yoksul Ana-

dolu halkından daha fazla vergi, asker ve mühimmat istemesine neden oldu. Voyvoda ve mütesellimler, isteği karşılayamayan halka baskı yapmaya başladı. Baskılar, halkın devlete olan güvenini sarstı. Anadolu'da yer yer isyanlar başladı. Rize ve Hopa'da Tuzcuoğulları isyanı, Kastamonu'da Tahmiscioğlu ve Aydın'da Atçalı Kel Mehmet isyanı, bunların en önemlilerindedir. Halk bu isyancıları kurtarıcı gibi görüyor, âsilere yataklık ve yardımda bulunuyor, bazen de bunlarla birlikte isyana katılıyordu. Pehlivanlı aşiret beyi Hacı Halit Bey'in isyanı da bu ortam içinde ortaya çıkmıştır. ⁽²²⁾

Halit, Bozok sancağına bağlı Pehlivanlı aşiret beyi iken, devlet adına halkta topladığı parayı gasbettiği gerekçesi ile, Bozok sancağı mutasarrıfı Salih Paşa tarafından yakalanıp hapse atıldıktan sonra, Kastamonu'ya sürgün edilmiş idi. Bir yolunu bulup Hicaz'a firar eden Halit Bey, bir müddet sonra Şam'a gelmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim'in Haziran 1832'de Şam'ı işgali sırasında burada bulunan Halit Bey, İbrahim Paşa'yla yakın temas içindedir. Hatta birlikte hareket etmektedirler. ⁽²³⁾

Suriye'yi ele geçiren Kavalalı İbrahim Paşa, Temmuz 1832'de Belen'de Hüseyin Paşa kuvvetlerini yendi. Bu suretle Urfa, Adana ve Maraş, İbrahim Paşa'nın kontrolüne girdi. Mısır ordusu Anadolu içlerine ilerleyip Konya ve yöresini kolaylıkla işgal etti.

İbrahim Paşa ile Halit Bey'in sistemli bir şekilde yaptırdığı propoganda, Anadolu halkını merkezî hükümetten ayırmıştı. Halit'in Pehlivanlı aşiretine

mensup olması da bu propogandanın halk arasında çabuk kabul görmesinde önemli rol oynuyordu. Anadolu'yu kendisine tâbi kılmak isteyen İbrahim Paşa, Çankırı ve Bozok mütesellimliklerini, Yeni-İl voyvodalığını Halit Bey'e vermiş, Halit, bu bölgelere emirnameler göndermeye başlamıştı.

Bu sıralar, Pehlivanlı aşireti içine dönen Halit Bey, aşiret içinde beylik konusunda anlaşmazlığa düşerek, karışıklığa neden olduğu için, Bozok mütesellimi Şakir Bey tarafından yakalanıp ikinci kez hapse atılmış idi. Kapıcıbaşı Şakir Bey, Çapanoğlu Süleyman Bey'in kethüdalarından birinin oğludur. Halit'in Şakir Bey'in emriyle hapse atılmasına yakılan ağıt:

Şakir Efendi dedim geldim yanına
Bu iş yakışır mı senin şanına
Nasıl zincir taktın iki koluma
Ben bir bey oğluyum eller utansın.

Kalaba da benim gönlüm kalaba
Tüfeğimi koydurdular dolaba
Bilse idim gider idim Halep'e
Ben bir bey oğluyum eller utansın.

Şakir Bey derler de boyuma baktı
Demir puhaları koluma taktı
Olanca tüylerim ayağa kalktı
Ben bir bey oğluyum eller utansın. ⁽²⁴⁾

Bir yolunu bulup ikinci kez hapiste kaçan Halit Bey, Konya tarafına gitmiştir. Mehmet Paşa, Halit'in boş laflarına aldanarak, tutuklamayıp, serbest bırakmış, ayrıca kendisine Aşiret beyliğini iade etmişti. Bu durum ise Rauf Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmiştir. Ha-

lit'in önceki yaptıklarını dikkate alan Babıali, Ordu'yu Hümayun gelinceye kadar, Rauf ve Mehmet paşalar vasıtasıyla Halit Bey'i oyalamak maksadıyla, beyliğine dair kendisine düzme kağıtlar gönderilmiştir. Halit, Ordu'yu Hümayunun Konya'dan Akşehir'e çekilmesi sırasında, İbrahim adlı bir şakinin yanına gitmiş, başına bazı çapulcuları toplayıp, kendi aşireti başta olmak üzere Kırşehir, Nevşehir, Niğde ve Yozgat (Bozok)ı talan etmiştir.

Devlet, bu ayaklanmayı bastırmak için, Kayseri mutasarrıfı Osman Hayri Bey ile Bozok mütesellimi Şakir Beyi tayin etmişti. Trabzon ve Sivas valisi Seyyid Osman Paşa, Konya'daki Osmanlı ordusuna katılmak üzere Kayseri'ye geldiği günlerde, isyan nedeniyle bu yöreler oldukça karışıktır. Yörede yaşayan halk, asileri tuttuğunu, dolayısıyla orudunun buradan ayrılmasının doğru olmayacağını Osman Paşa merkeze bildirmiştir.

Yozgat sancağını ele geçiren şaki Halit Bey, bir gece yarısı Yozgat'a girmiş ve kendi adamı olan Aksaraylı Hacı Bekir adlı birini şehre mütesellim atamıştır. Seyyid Osman Paşa, 4 Ocak 1833 tarihli Kaimesinde (uzunca bir kağıda yazılan buyruk) Halit'in Yozgat'a girişini şöyle açıklar.

"Adı geçen şaki Halit, şehre girip bir mütesellim atayarak, fazla asker ile Yozgat'ı işgal etmişti. Buranın ahalisi dahi hainlere meyil ve taraftarlık ederek kötülerini şehrin içine davet etmişlerdi. Bu olanlar, bir haber çerçevesinden Yozgat mütesellimi Şakir Bey tarafından merkeze ihbar edilmiştir."

Osman Paşa'nın şu Kaimesi de Ha-

lit'in bu bölgelerde nasıl korku ve dehşet saçtığına bir kanıttır.

"Önceden de bildirildiği üzere, Hain Mısırlılar ile gelen Pehlivanlı Halit adıyla bilinen şaki, bu havaliye gelip kötülük ve fesat edip, başına bir takım eşkıya toplayıp, Gümüşkâne Ma'deni? (Keskin) Pehlivanlı aşireti ile Bozok sancağının çoğunluğunu istila etmişti. Bozok mütesellimi Şakir Bey, Kayseri mutasarrıfı Osman Hayri Paşa'dan yardım istemiş, Osman Hayri Paşa'ya bağlı asker, top ve mühimmat ile Şakir Bey burayı kuşatmaya başlamıştı.⁽²⁵⁾

İşgal ve korku nedeniyle Ürgüp'te İbrahim Paşa ve Halit'i tanıyan şehirler arasındaydı. Seyyid Osman Paşa, burayı asilerin elinden almak için kuşatmıştı. Ürgüp'e ait Kaime'de olay şöyle anlatılmaktadır: "Ürgüp kasabası halkı da Mısır'da gelen asilere tabi olmuşlardı. Bölgenin arazisi çetin ve taşlık olup, halkı çok kalabalık olduğundan, bir çatışmada büyük kayıplar verilmesinden korkulduğu için, memurlar vasıtasıyla yöre halkına nasihatler yazılıp gönderilmişti. Yazıyı getiren memurlarımız, yöre halkı tarafından büyük bir cesaretle zor kullanılıp dövülmüş ve kovulmuştu. Üç defa ikazdan sonra, adı geçen kasabanın üzerine varılıp bu defa dahi halkın söz dinleyeceği düşüncesi hakim iken, halk kasabanın dışına yaptıkları mevzi ve siperlerde saklanmış idi. Askerlere muharabeye teşebbüs emri verilme ile, on beş dakika dayanma gücü kalmayıp darb ve zor kullanılarak kasabaya kolaylıkla girilmiş idi. Elebaşları olan 50-60 kişi, kılıç ve silahlarıyla derhal yakalanıp zincire vurulmuştu."⁽²⁶⁾

Ürgüp'te geri çekilen Halit, buraya iki saat mesafedeki Uçhisar'a dört bin kadar eşkıya sevk etmişti. Halit, burada da tutunamayıp yenilmiş. Nevşehir'e gerileyen Halit, burada tutunmaya çalışmış, fakat askerimizin üzerine gelmesiyle direnme gösteremeyip askeriy-le birlikte Aksaray tarafına gitmiş idi. Hiçbir direnmeyle karşılaşmayan Osman Paşa, 8 Ocak 1833 gecesi ordu-suyla Nevşehir'e girmiştir. ⁽²⁷⁾

Aksaray, Ortaköy üzerinden Kırşehir yönüne giden Halit Bey, Ekecik Dağ-ı eteklerinde saklanan Delibaş Mehmed adlı eşkıya ve adamlarını yakala-yıp bunların halkta ve kervancılardan gasbettiği malları yöre halkına dağıt-mıştır. Kuruağıl köyünden eğlenip Ke-sikköprü'den geçtiği anda burada pusu kuran hükümet kuvvetleriyle çarpışmış, onları yenerek Kırşehir'e yönelmiştir. Kendi aşiretini istila etmek isteyen Ha-lit Bey, askerlerine "Savaşmak için kar-şınıza çıkan Pehlivanlı atlılarının oyun-na gelmeyiniz. Onlar, sizi öyle bir bölgeye çeker ki hepiniz bu sarp yer-den mahvolursunuz." tenbihinde bu-lunmuştur. Direnmeyi kıran Halit, ken-di aşiretini ikinci kez istila etmiştir. Bu olay hakkında söylenen bir ağıt: ⁽²⁸⁾

Halit Bey derler de değmesin nazar
Aşiret içinde koç gibi gezer
Elinde kargısı ordular bozar
Olur mu Halit Bey böyle olur mu?
El bağlayıp divanında durur mu?

Atımı sürdürdüm de Deveboynu'na
Gâfil düştüm Halit Bey'in oynuna
İpek kaftanımı basın koynuma
Olur mu Halit Bey böyle olur mu?

El bağlayıp divanında durur mu?

Söyleyin Pehlivan beyleri gelsin
Ordular bağlayıp önümde dursun
Bekir Bey önünde çarhacı olsun
Olur mu Halit Bey böyle olur mu
El bağlayıp divanında durur mu?

Yusuf Beyim konağında oturur
Hüseyin Bey düşmanını bitirir
Alaylar bağlayıp sürer getirir
Olur mu Halit Bey böyle olur mu?
El bağlayıp divanında durur mu?

Bilse idim ben giderdim uzağa
Şakir Bey düşürdü beni tuzağa
Kurban olsun elli paşa, yüz ağa
Olur mu Halit Bey böyle olur mu
El bağlayıp divanında durur mu? ⁽²⁹⁾

Diğer yandan Niğde mütesellimi Mehmet Ağa, kendisine bağlı bir kuvvetle Kayseri'den hareket etmiş, Niğde'ye gelmiş, fakat halk, Halit taraftarı olduğundan Mehmet Ağa'yı şehre sokmamıştı. Arazisi taşlık ve zor olduğundan, teslim olmaları için haber yollanmasına karşılık, çokluklarına güvenen halk, şehrin dışına hendek ve siper kazarak direnmeye başlamışlardı. Ordunun üzerlerine gelmesiyle çabuk bozulup şehrin içine doğru kaçmaya başlamışlardı. Peşi sıra giden askerlerimiz, ileri gelen kırk elli kişiyi idam edip şehri ele geçirmiş idi." ⁽³⁰⁾

Yozgat, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde yörelerini talan eden Halit Bey, 1833 Mayısında padişahla Mısır valisi arasında imzalanan Kütahya Anlaşması gereğince Anadolu'da gücünü kaybeden İbrahim Paşa ile Halep'e gitmiştir. Ya-

kınlarının anlattığına göre, halkta gasbettiği altınları 20 deve, kırk katıra yükleyip götürmüş, bu parayla büyük çiftlikler satın alıp Halep'te yaşamını sürdürmüştür. (31)

Pehlivanlı Abidin Bey

Kırıkkale Kenanbeyobası Pehlivanlı Türkmen aşiretinin reisi Abidin Bey, yazın Uzun Yaylada yaylarken Avşar beyinin kızını görür beğenir ve ister. Kız, "Dağın tazısı ovanın ceylanını alamaz." der Abidin Bey'e varmaz ve bir de dörtlük söyler:

Ceylanı avlamaz dağın tazısı
Obaya yazılmaz alın yazısı
Avşarın bunca yiğidi varken
Türkmen'e mi gider emlik kuzusu.

Abidin Bey, Avşar kızına şu dörtlükle karşılık verir.

Türkmen oğlu derler inadım inat
Kız seni alırım muradım murat
Yedi Avşar gelse gene vazgeçmem
Altımda kişniyor al benli kır at.

Abidin Bey, Avşar-ı basar ve kızı kaçıır. Gerdek gecesi Abidin Bey kıza, "Dağın tazısı ovanın ceylanını nasıl avladığını gördün mü?" der. Kız, "Kar yağdı keriz avı oldu." diye cevap verir. (32)

Abidin Bey, Kırşehir, Çiçekdağı Türkmen Tülek aşiretinin reisi Tülek Hasan Bey'in çadırında misafir iken, Avşarlar Tülek aşiretinin oturduğu bölgeleri basar ve soyarlar. Bu sırada Tülek Hasan'a haber ulaşır. Tülek Hasan, Abidin Bey'e "Senin kayınların Avşarlar aşiretimizi talan etmişler deyince, Abidin Bey, hemen atına atlayıp sürer. Bu

sırada başındaki fesi yere düşer. Fesi almak için geri döndüğünde aşirette yaşlı bir kadın 'Abidin Beyim gitme, bizde fesin düşmesini uğursuzluk sayarlar.' der. Abidin Bey dinlemez. Yanına aldığı Hasan Bey, Zülfikar ve Deli Hacı Osman ile birlikte, kalabalık atlıdan oluşan Avşarlara yaklaşırlar. Hasan Bey, kavgaya girmeyi istemez. Bu işi Tülek aşiretinin çözmesini söyler. Abidin Bey, "Hasan, gözüyün ağı yine bir karış büyüdü" diye kızar. Avşarların başı Kızı Büyük İsmail, "Eniği ağzında giden kurda dokunulmaz, sonra Avşar kızı dul kalır gelmeyin." der. Abidin Bey dinlemez, elinde kılıcı ileri atılır. Avşarlar dolma tüfekte Hasan ve Deli Osman'ı yaralayıp, Zülfikar ve Abidin Bey'i vurup öldürürler. Yiğit, mert, yakışıklı 33 yaşındaki genç Abidin Bey'in ölümü aşirette büyük üzüntü yaratır ve bu olaya bir çok ağıtlar yakılır. (33)

Yetmemiş kılıcı tavsımış yayı
Önünde kaçıyor Avşar'ın beyi
Kör Avşarlar vurmuş Abidin Beyi
Şimdi yalan oldu kime ne deyim
Abidin Bey vuruldu kime ne deyim.

Kalleş Tülek Hasan yelledi bizi
Kanıma gark oldu yaylanın düzü
Bana ağlasın da dayımın kızı
Şimdi yalan oldu kime ne deyim
Abidin Bey vuruldu kime ne deyim.

İnsafa gel dayım oğlu insafa
Kucağımda pek küçüktü Mustafa
Üç sene dokuz ay sürdürdüm safa
Şimdi yalan oldu kime ne deyim
Abidin Bey vuruldu kime ne deyim. (34)
Arşivimizdeki Osmanlıca el yazma

bir defterde, Âşık Osman ve Âşık Diyarı tarafından Abidin Bey için söylenen iki ağdın mısraları şöyledir:

Sana ruhsat verdi Müşir Alişan (*)
Fethet adûları meydan senindir
Ziyr destine aldığın gündü Kürdistan
Avşar beylerinde hicran senindir.

Hep eli kargılı yiğitler sende
Hem aslan heybetli durur divanda
Deli Hacı çarhacıdır önünde
Hamle eder düşmana cevlan senindir.

Alnında yazılan gelir serine
Namın gitti Hindistan'a Kırım'a
Çöldeki hasetleri sürdürdün Urum'a
Ağlaşır analar figan senindir.

Mevlâm ruhsat verdi açıldı bir bab
Dört kitabı kelâm hem âli cenab
Buyrultular gelir hep sana hitab
Görülür davâlar divan senindir.

Havfını çekiyor şol Kozan Dağı
Eridi kalmadı yürekte yağ
Âlem sana mahal görür üç tuğu
Elmas cevahirli nişan senindir.

Pehlivan oğlusun ocağında kâdim
Heybetin âlidir ismin Abidin
Barışık etme küffarı bî-din
Erzurum, Ahıska ibret senindir.

Hamle ettin düşmana Seyyidi Battal
Erenler şahbazlar Urum'a kıtal
Olunca efendim bir cengi cidal
Kolcular destinde meydan senindir.

Meydana çıkınca gözler kamaşır
Zahmını yiyenin dili dolaşır

Halil Bey, Musa Bey imdada ulaşır
Vurun şahbazlarım diyen diller se-
nindir.

Mubarek cenabın gayetten cesur
Nice düşmanları eyledin esir
Bu **Osman** kulundan var ise kusur
Affeyle efendim bigâne senindir.

II

Bu fenayi dünyanın üstüva binası
Bir ateş düşürdün cihana beyim
Padişaha malum değil bir tanesi
Takdirde bu imiş bahâne beyim.

Öldüğünde işiten candan usandı
Adalet tahtında padişah pendî
Sarı perçem al kanlara boyandı
Gençlikte hayıftır bu çâna beyim.

Kara Bey, Muslu Bey hayfını güder
Şakir Bey kan döküp zari zar eder
Gam gussaya kaldı şimdiye peder
Yeniden düşürdün figâne beyim.

Her demde vezirler eylerdi hürmet
Hasan Bey yolunda ser verir helbet
Kaçma Tülek Hasan aman muhanet
Elden mi verdiler düşmana beyim.

Yok imiş hiç kimse kavgasına sak
Sipere durmuşlar menzili uzak
Pehlivan oğlusun vurdu bir çıplak
Elbette duyulur sultana beyim.

Padişah nüfuzu gibi geçer taş
Emrinde matbuun din İslam hâşâ
Duyunca döğündü ki nice paşa
Aldırır Kozan'ı tufana beyim.

Böyle yiğit gelmez gayri dünyaya
Bulunmuş torun gayretin saya
Yükünü yüklenmiş bir arabaya
Dediler geliyor vatana beyim.

Her ana doğurmaz böyle bir fettar
Üç yüz çiftçisi, üç yüz köle var
Hayli çabaladı yedinde zülfikar
Ser verdi yoluna kurbana beyim.

Mısır ülkesinde birikti zatlar
Beyime çırak çıkardı verdi hilatlar
Tavlada kişneşir küheylan atlar
Söylemez dilleri ki yana beyim.

Bu Anadolu'da var mıdır dengi
Gonca güller soldu kalmadı rengi
Hayın Avşar nasıl çektin tufengi
Getirdi ne yandan nişâne beyim.

Harameyn ilinizde kır atlar
Dört atlıdan kaçır iki yüz tüfekler
Mavi şalvar giyer samur da kürkleri
Şiddeti gösterir aslana beyim.

Beş yüz adam olsa bir beyim kalsa
Sadık oğlu Osman çarhacı varsa
Hasan Bey gibi dört dahi olsa
Kızıl kan döktürür fermana beyim.

Yiğit batman döğeri olur mu narhı
Yiğitlikte zira bulunur farkı
Hasan Bey karıştı elinde kargı
Bölük bölük böldü bir yana beyim.

Hazreti Ali gibi verdim bir yiğit
Dünyası ahreti ki olsun mucit
Nişanına buyurdu ol Sultan Mecit
Düşürür katilini fermana beyim.

Yiğit ölür amma methi de gitmez

Kapandı gülşenler bülbüller ötmez
Mustafa Bey küçük akli da yetmez
Onu ısmarladı Yezdana beyim.

İnşallah mekanı cennette bağa
Bir kavga olmadı ki soldan sağa
Muhammed Bey obasında ol Ali
Ağa
Getirir hasmını imana beyim.

Lokman Hekim gelse yoktur ilacı
Mevlâm rahmet etsin bu goygun acı
Torun torununun oğlu da Hacı
Gözleri üşküflü şahâne beyim.

Çifte konakları döşeli minber
Kara Bey efendim yerinde cevher
İnşallah yurdunu tuta Bey Haydar
Kötülük getirmez bu şâna beyim.

Sordum ki sinini otuz da çağlı
Düşmana at katar kılıcı zağlı
İsmi Abidin Bey Pehlivan oğlu
Bu öc kalmaz bir gün düşmana be-
yim. ^(*)

(*) "Müşir Âlişan" sözcüğü şahıs adı olmayıp, bir kurumun adıdır. Kanuni döneminden başlayarak illerde birer "Âlişan"lık kurulmuş idi. Bu makamlara bölgesine egemen yerli beylerden şahıslar atanmıştır. Atanan yerli feodaller, vergilerin toplanmasında, halkın askere alınmasında valilerin sağ kolu olmuş, ayrıca asayiş konularında da şehirlerde oturan asıl valilerin işlerini kolaylaştırmışlardır.

Pehlivanlı Karaca Bey ve Osman Efe
1900 -1906 yıllarında Konya, Beyşehir yöresinde türeyen eşkiya Osman

Efe, başına topladığı adamlarıyla Konya, Ankara, Kayseri, Çorum, Nevşehir, Niğde, Aksaray, Yozgat ve Kırşehir’de soygun yapıyor, yol kesiyor, köy basıyor ve kervancılarda haraç alıyordu.

İstanbul Hükümeti, halktan ve askerden birçok insanı katleden Osman Efe’yi yakalamak için Çapanoğlu’nun nüfuzundan yararlanmak istemiştir. O sıralar Yozgat’ta Tabur Ağası olan Keskin kazası Pehlivanlı aşiretinden Abdurrahman Bey’in oğlu Yüzbaşı Karaca Bey, Osman Efe’yi yakalamak için görevlendirilmişti.⁽³⁶⁾ Bir çatışmada Karaca Bey, Osman Efe tarafından ayağından vurulmuştur. Yarasının neşterle temizlendiği sırada of bile demeyen Babayiğit, yakışıklı ve cesur Karaca Bey’e doktor hayret eder.

Karaca Bey ile Osman Efe arasında geçen olaylar, “Öyküleriyle Türküleriy-le Kırşehir Ağıtları ve Destanları.” adıyla yakında çıkacak eserimizde detaylarıyla anlatılmıştır.⁽³⁷⁾

Çapanoğulları ve Pehlivanlılar

Çapanoğulları Orta Anadolu’nun en nüfuzlu âyanlarındandır. Yazılı kaynaklarda bunlar hakkında detaylı bilgi mevcuttur. Biz burada Çapanoğulları ile Pehlivanlılar diyalogunu dile getireceğiz.

Kırım’dan başarı kazanamayan Mikdat Ahmet Paşa’nın baskısı neticesinde Amasya âyanları 1778 yılı sonlarında Çapanoğlu Mustafa Bey’e sığınmışlardı. Kendisinden aşağı idarî bir makamda oturan Çapanoğlu Mustafa’nın direktifleri, Ahmet Paşa’yı oldukça kızdırmıştır. Bu nedenle, Ahmet Paşa, Canikliler ile birlik olup Çapanoğ-

lu’nun topraklarına saldırdı. Alaca’ya kadar ilerleyen Canikli kuvvetlerine direnen Mustafa Bey, Pehlivanlı kuvvetlerinin gelmesiyle hucuma geçerek, 12 Eylül 1779’da Zile yakınındaki Geldiklan mevkiinde onları yenilgiye uğrattı.⁽³⁸⁾

Mustafa Bey, Pehlivanlılar’ın katkılarıyla 1776’dan beri Canikliler başta olmak üzere, bölgede sürdürdüğü mücadeleyi kendi lehine çevirmesini bilmiştir. Elde ettiği bu başarılar sonunda da İstanbul’a nüfuz ve itibarını kabul ettirmiştir.

Şam İsyanı

Cezzar Ahmet Paşa, 1782’de Akka’yı tahkim ederek oraya yerleşmişti. Babiâli kendisini Bosna valiliğine nakletmek istemişse de Dürzidağı yöresindeki karışıklıklar nedeniyle Paşa, yerinde bırakılmıştır.

Bu sıralar, Yusuf ve Emir Ahmet adındaki iki kardeş, Lübnan emirliği için birbiriyle kıyasıya mücadele ediyordu. Cezzar Ahmet Paşa, Yusuf’u himaye ederken, Şam valisi Azım-zâde Ahmet Paşa da Emir Ahmet’i destekliyordu. Cezzar Ahmet Paşa’nın yardımıyla Yusuf kardeşine galip gelmiştir. Ahmet Paşa’nın vefatından sonra Şam valiliğine Derviş Ahmet Paşa atanmış, paşanın beceriksizliği yüzünden, bölgede yaşayan bazı Arap kabileleri yağmacılığa başlamıştır. Hatta Anadolu’da giden Hacılar, o yıl yolculuk sırasında bu yağmacılardan çok sıkıntı çekmiştir.⁽³⁹⁾

Babiâli buradaki isyanı Çapanoğlu’na havale etmiş, o da Pehlivanlı Halil Bey’i isyanı bastırmakla görevlendirmişti. Aşiretten toplanan bin kadar atıyla Şam’a giden Pehlivanoğlu Halil

Bey, önce asilere saldırır gibi yaparak onları üzerine çekmiş, aniden geri çekilerek, dar bir boğazda asileri topyekün imha etmiştir.

Bu başarılarından memnun kalan Babıâli, Çapanoğlu'ndan o yıl Pehlivanlı aşiretinden vergi almamasını emretmiştir.

Pehlivanlı Adının Kaynağı

İstanbul'un et ihtiyacı genelde Anadolu'daki göçer Türkmen aşiretlerinden karşılanıyordu. Mühimme Defterlerinde konu hakkında geniş bilgi bulunmaktadır. "1755'te İstanbul'da meydana gelen et sıkıntısını gidermek için Bozok sancağı voyvodalığı Çapanoğlu Ahmet Ağa'ya verilmiştir." 1755 tarihli vesika, bir örnek teşkil etmesi için buraya alınmıştır. Aslında bu gelenek yüzyıllara dayanır.⁽⁴⁰⁾

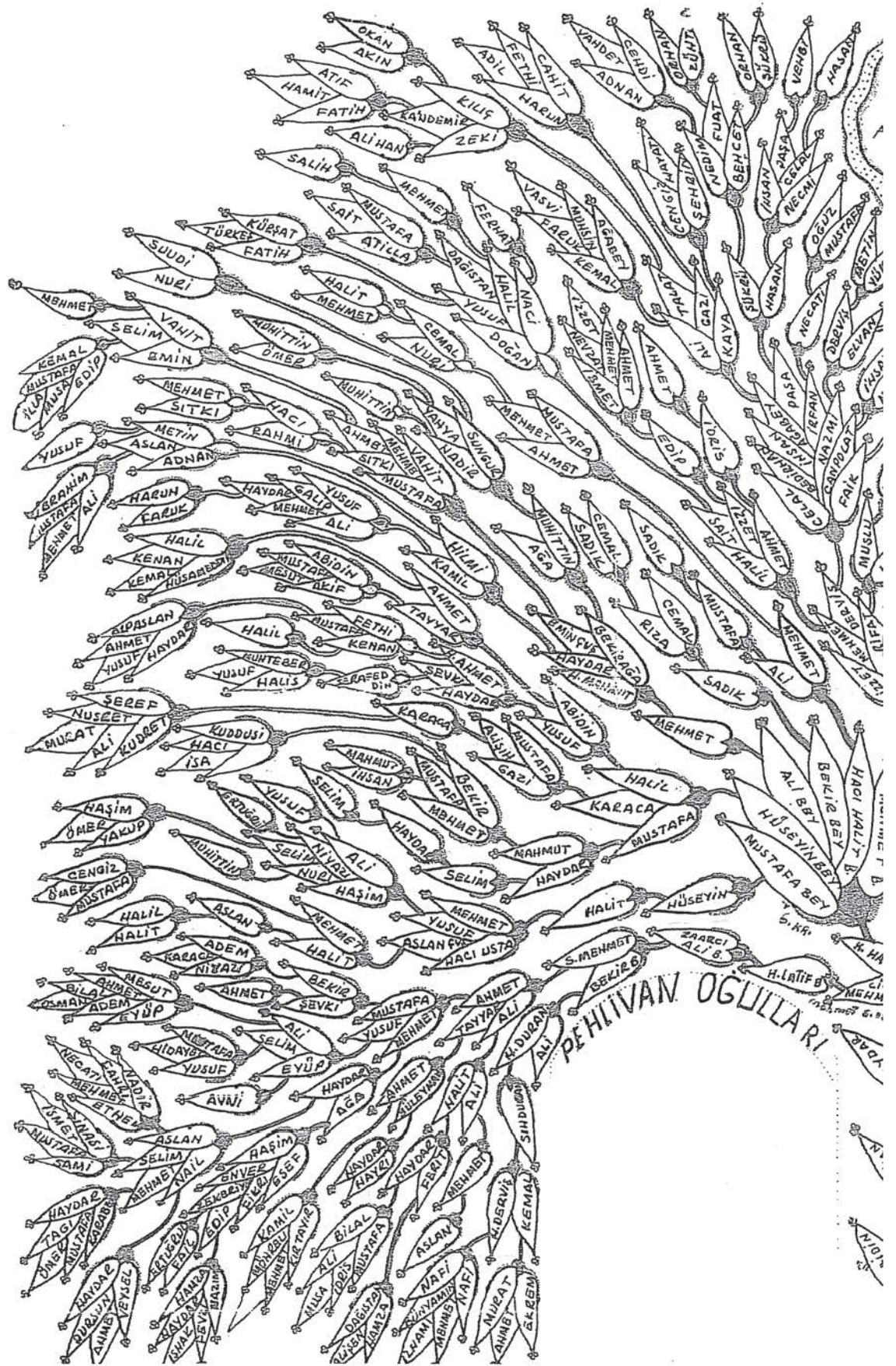
Aşirette derlediğimiz bilgilere göre, bir sonbahar günü İstanbul'a sürü götüreren Pehlivanlı obasından iki kardeş, çayırda padişahın huzurunda yapılan bir güreş müsabakasına izleyici olarak katılmışlardı.

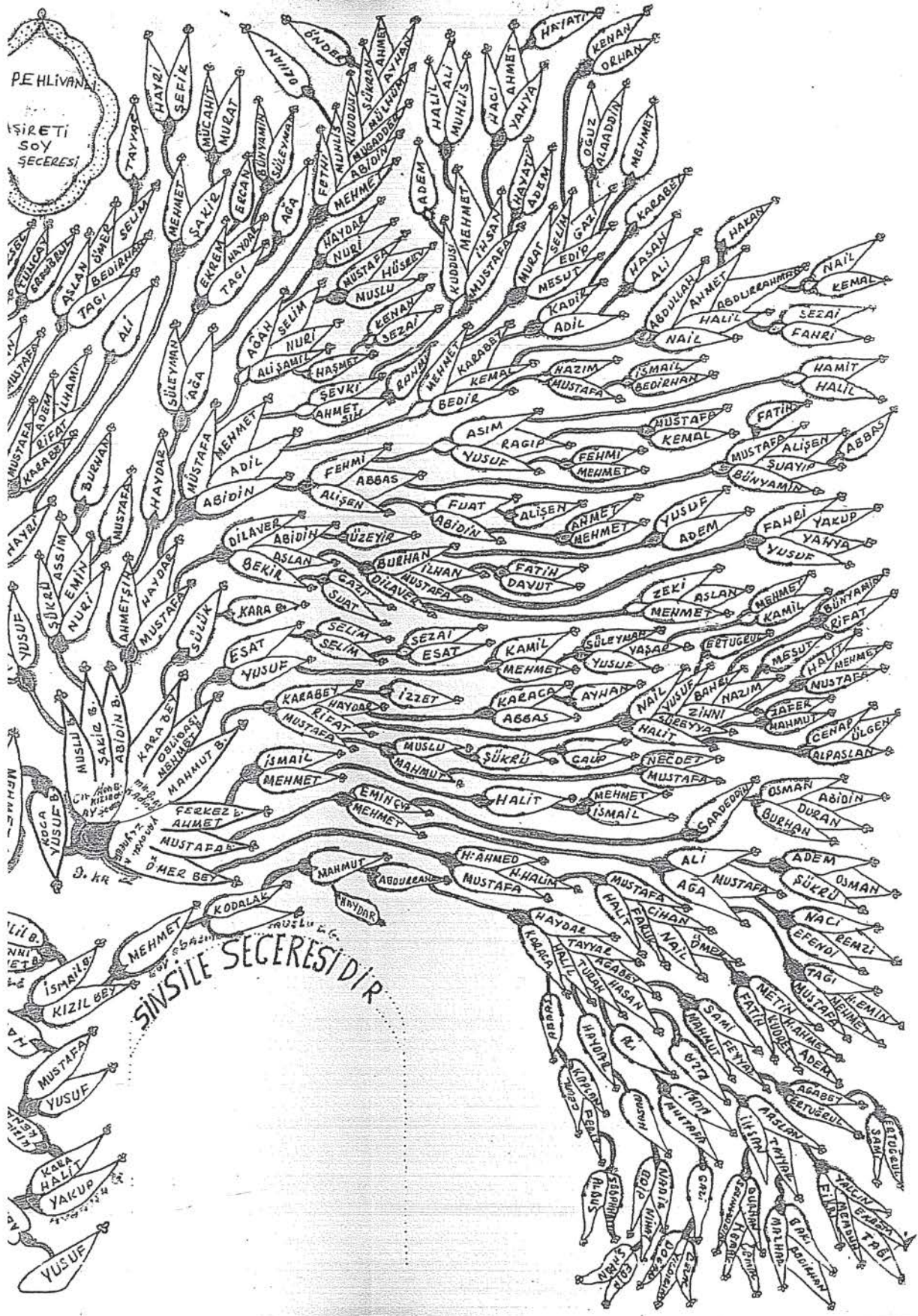
Dış ülkeden (Rus) gelen bir pehlivan, saray pehlivanlarını birer birer yenip yenilmezliğini ilan etmişti. Bu sırada, ortaya çıkan pehlivanlı kardeşlerden birisi, bu pehlivanla güreşeceğini bildirdi. Bir oyuna kalkışmadan yabancı pehlivani tutup sırtını bir anda yere vuran pehlivanlı genci, Padişah, huzuruna çağırıp, "Dile benden ne diler sen!" demiş, o da "Canıyın sağlığını ve devletiyn bekasını isterim demiş." Padişah, "Aşiretinizin adı Pehlivanlı olsun, fermanın gereği sen de bu aşirete bey olasın" demiştir. Pehlivanlı aşireti-

ne mensup bazı aileler sonradan "Özbek" soyadını almışlardır.

II. Mahmut Tarafından Verilen Pehlivanlı Aşiretine Ait Ferman

Mefahirü'l-Kuzat ve'l-hukkam meadin'l-fazlı ve'l-kelem zikr-i âti tımarların havi olduğu kazaların kadıları ve naibleri zide fazluhum ve kıdvetül emacied vel a'yan Kırşehir Sancağı mütesellimi zide mecduhu ve mefahirül emasil ve'l-akran çeri başılar zide kadruhum tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malum ola ki Rumeli ve Anadolu eyâletinde kâin bilcümle sabi ve mütekaidinin mutasarrıf oldukları zeamet ve tımarlar tahkik olunan hususiyetlerine göre beher sene hums-ı şer'i cebulletlerinin asakir-i mensure mutasarrıfına tashihan maktua hazinesine teslim olmasını derkar-ı seniyyem muktezasından ve ol vecihle iki yüz kırk altı sene... fuhul ve mürur eden sene-i merkume bedeliyyelerinin zeamet ve tımarlar mutasarrıflarından tahsil ve hazine-i merkumeye teslimi lazımadan olmaktan naşi o makule zeamet ve tımarlardan liva-i mezburda kain yedi aded tımarlar kaseni-i merkume mahsuben lazım gelen humus-ı şer'i cebulletlerine mutasarrıflardan ve mutasarrıfları mevcut olmadıkları halde zeamet ve tımarları hasılatından ve icab ve iktiza edenlerden tamamen ve kamilen tahsil ve tesellüm ve şöhretleri beyan olunarak musarrafa defteriyle maan matud hazinesine irsal ve teslim olunmak üzere suret-i defteriyetle emr-i şerifim isdarı iadesi hususunu müncezden Rical-i Devlet-i Âliyemden ... nazırı if-tihar'ül emacid vel ekarim Seyyid Ab-

durrahman Nafiz dame mecduhu memhur nefer birle inha itmekten naşi mucibince tanzimi hususuna irade-i âliyem tealluk idüp ol vecihle hazine-i mezbure ilmuhaberi verilmiş olmakla sen ki mütesellim muma-ileyhsin, baş muhasebeden ihrac ve derun-ı emr-i şerifime mevzuan irsal olunan suret-i defter-i natık olduğu üzere liva-i mezkurde kain yedi aded timar mutasarrıflarının beş bin iki yüz elli kuruş timarları hasılatından sene-i merkumeye mahsuben iktiza eden bin yüz otuz kuruş hums-i şer-i cebeluyedliyelerini mahallinde mutasarrıfları tarafından ve mutasarrıfları mevcut olmadıkları halde, timarları hasılatından ve icab ve iktiza idenlerden bir akçesi geriye kalmayarak, marifetin öve marifeti şeri ve çeribaşlar muma-ileyhim marifetiyle tamamen ve serian tahsil ve edalarını mestur kılınmadan yedlerine ruznamçe-i hümayuna senedlerini ita ettirmek için isim ve şöretleri mübeyyin musarrıfat defteriyle maan dersaadetime irsal maktutat hazinesine teslimi hususuna ziyade i'şa ve def eylemek fermanım olmağın hassa-i iş bu emr-i celil-i kadrım isdar ve irsal olmuştur. İmdi vusulunda keyfiyyet irade-i âliyem mantuk-ı emr-i şerifimden malumun oldukça, fermanım olduğu ve bâlâda bast-ı beyân ve suret-i hazır-ı mezkurda emir kılındığı üzere, liva-i mezkurda yedi adet timar mutasarrıflarının bin altı yüz elli kuruş timarları hasılatından seni-i merkumeye mahsuben iktiza eden, bin yüz otuz kuruş humus-ı şeri cebeluyetleri mahallinde mutasarrıfları tarafından ve mutasarrıfları mevcut olmadıkları halde, timarları hasıla-

tından icab ve iktiza edenlerden bir akçesi geriye kalmayarak, marifenin ve marifet-i şer'i ve çeribaşlar muma-ileyhim marifetleriyle tamamen ve serian tahsil ve kalanından yedlerine eda senedleri ita ettirmek için isim ve şöretleri mübeyyin masrufat defteriyle maan ... der-saadetime irsal ve maktuat hazinesine teslimi hususuna ziyade gayret ve dikkat eylesin ve siz ki kuzat ve nuvvab ve Çeribaşlar muma-ileyhimsiniz. Siz dahi mucib-i emri şerifimle amel ve hareket eylemeniz babında, Ferman-ı âli-şanım sadır olmuştur. Buyurdum ki, hühm-i şerifimle işbu emr-i şerif varid oldukça, bununla amel edesiz. Alamet-i şerifime itibar edesiz.

Sene 1247/1831

Mahruse-i Kostantiniyye

Pehlivanlı Arslan Bey Pehlivanlı Bedirhan Bey

KAYNAK

1- İbn İyas, Bada'üz-zuhur Fi Vaka'i Duhur, S. 60-64, Kahire, 1956. İbn Aca, Tarihi Yaşbek, S. 121-124. III. Ahmed Küt. nr. 3057.

2- Tarihi Birzali, Cevahirü'l Sülûk, Köp. Küt. nr. 1037, S. 119, a. Prof. Dr. Refet Yinanç, Dulkadir Beyliği, S. 8-9, T.T.K. Yay. Ank. 1989. Yard. Doç. Dr.

- Hüseyin Özdeğer, *Ayıntâb Livası*, C. 1. S. 10.
- 3- Prof. Dr. Refet Yinanç. Yard. Doç. Dr. Mesit Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1. S. XVI.
- 4- Cenâbi, *Hafili'l-vasıt ve'l-Eylem'z-Zâhir*, S. 634, A; Ragıb Paşa Küt. nr. 983, İst. Zuhuri Danışman, Osm. İmp. Tarihi, C. 7, S. 14-15-19, Yeni Mat. İst. 1965.
- 5- Halep TD, nr. 1040, S. 49-52, 1536. Halep TD, nr. 397, S. 804-805, 1552. BOA, Halep TD, nr. 454, S. 854-858.
- 6- İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası*, S. 16-23. Adana Şer'iyye Sicilleri, nr. 21, S. 71-72.
- 7- Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, S. 24, Türkiye Yay. 1964.
- 8- Katip Çelebi, *Cihânn-nûma*, S. 593-594. Faruk Sümer, *Bayatlar*, İ. Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Dergisi, IV, S. 374-375-376.
- 9- Yücel Özkaya, *Osm. İmp. Âyânlık*, S. 22, Ank. 1977.
- 10- Prof. Dr. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, S. 246, *Türk Dünyası Araşt. Vakfı*, İst. 1999.
- 11- Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, S. 83-84-85-86-87-88-89. Enderun Kitabevi, 2. Bas. İst. 1989.
- 12- ATA, vs. nr. 195, S. 144-145-146, *Sene* 1124.
- 13- MAD, 701, S. 4.
- 14 Cevdet Dahiliye, nr. 14214.
- 15- Prof. Dr. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, S. 247-248. a.g.e.
- 16 *Osmanlıca Elyazma Destan*. Ayrıca Bak. *Bedirhan Pehlivanlı'nın Soy Şeceresi*.
- 17- Prof. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, S. 292-293. Ank. 1975.
- 18- J. Niebuhr, *Voyage en Arabie*, S. 336, Amsterdam, 1776. Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, XVIII. y.y. Osmanlı İmp. İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleş. S. 133, T.T. K. Yay. Ank. 1991.
- 19- Cevdet Ts. *Dahiliye*, nr. 552.
- 20- *Osmanlıca Yazma*, nr. 2/13.
- 21- Zuhuri Danışman, *Osm. İmp. Tarihi*, C. 11-12, S. 263-264, İst. 1966.
- 22- Mücteba İlgürel, *Pehlivanlı Aşireti Beyi Hâlid'in İsyanı*, İst. Üni. Ed. Fak. T. Dergisi, nr. 23, S. 13-22. 1969. Münir Aktepe, *Tuzcuoğulları İsyanı*, T. Der. C. III, Sayı 5-6, S. 21-52, İst. 1953. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vakası*, T. Sem. Dergisi, 1-2, İst. 1937. Çağatay Uluçay, *Atçalı Kel Mehmet İsyanı*, İst. 1968.
- 23- Kaime, Hat. Hüm. Tas. nr. 20142-43, Başb. Arş.
- 24- *Osmanlıca Yazma*, 3/23.
- 25- Kaime, Hat. Hüm. Tas. nr. 39746-47, Gen. Kur. Başk. Arş.
- 26- Kaime, Hat. Hüm. Tas. nr. 20142-48.
- 27- Kaime, Hat. Hüm. Tas. nr. 20142.
- 28- *Osmanlıca Yazma*, 2/4.
- 29- *Osmanlıca Yazma* 2/5.
- 30- Kaime, Hat. Hüm. Tas. nr. 20142-43.
- 31- Murat Başer, *Kırıkkale, Yeniapan Köyü*, 1930 Doğ. İlkokul.
- 32- *Osmanlıca Yazma*, 3/3.
- 33- *Bedirhan Pehlivanlı'nın Soy Şeceresi*
- 34- Mehmet Kılıçel, *Kırıkkale, Delice, Baraklı Köyü*; 1940 Doğ. İlkokul.

Murat Başer, Kırıkkale, Yeniıapan Köyü, 1930 Doğ. İlkokul.

35- Âşık Osman ve Âşık Diıari Tarafından Yazılan Osmanlıca Yazma Destan.

36- Osmanlı Dev. ve Bozok Sancağı Yozgat Şb. 700, yıl Hat. Kitabı, S. 108-109, Mart 2000. Bedirhan Pehlivanlı'nın Soy Şeceresi.

37- Baki Yaşa Altınok, Öyküleriyle Türküleriyle Kırşehir Ağıtları Ve Des-

tanları, Yakında Çıkacak.

38- Mühimme Defterleri, nr. 178, S. 37-38.

39- Zuhuri Danışman, Osm. İmp. Tarihi, C. 11-12, S. 126-127, Yeni Mat. İst. 1966.

40- Dr. Özcan Mert, XVIII. ve XIX. y.y. Çapanoğulları, S. 28, Kült. Bak. Yay. Ank. 1980. Ahmed Vâsıf, Mehâsinü'l-âsar ve Hakâikü'l-ahbâr, C. 1. S. 191-192, İst. 1219.